

Педагогическо списание на
Великотърновския университет
„Св. св. Кирил и Методий“

ПЕДАГОГИЧЕСКИ
НАСТАВНИК

Брой 1, 2016

СОЦИОДЕМОГРАФСКИ ПРОФИЛ НА МЛАДИТЕ ХОРА В БЪЛГАРИЯ – РЕАЛНОСТ И ТЕНДЕНЦИИ

Любомира Попова

SOCIO-DEMOGRAPHIC PROFILE OF BULGARIA'S YOUTH – REALITY AND TRENDS

Lyubomira Popova

Abstract: *The aim of this research is to analyze young people as a fraction of society and to present the changes which are taking part in their individual and collective behavior. The analysis is taking place at the setting of the continuous trends of decreasing population. Accent is placed on youth as being an integral resource for the state – one with a specific structure and socio-demographic characteristics. The life models and priorities of youth during their process of development are presented.*

Key words: *youth, demographic characteristic*

Младежта като основен субект на държавната младежка политика се отличава със своя специфична структура и демографски характеристики. За тяхното научно анализиране се позоваваме на демографската статистика, чийто обект на изследване са съвкупностите от населението и демографските събития. Съвкупностите на населението и техните структури се изчисляват въз основа на броя и структурите на населението от предходната година и настъпилите демографски събития. Демографските събития включват

раждания, смъртност, сключени бракове, бракоразводи и миграция, които се регистрират в момента на тяхното настъпване. За целите на настоящото изследване в тази статия се фокусираме върху **младешите** – като съвкупност от населението и социодемографските промени, които настъпват в жизненото им развитие.

В последното десетилетие в западноевропейската демография се обособява една нова насока, наречена „демография на младите хора”¹. Тя изучава промените, които настъпват в жизнения цикъл на младите хора и ги сравнява с тенденциите при предходните генерации. Основни характеристики на съвременното младо поколение, които тя откроява, са: повишена мобилност, по-големи възможности, съчетани с увеличени изисквания и като цяло променени приоритети в различните житейски етапи.

С оглед на факта, че настоящото изследване е в контекста на младежката политика в България, употребата на понятието „**младешки**” е в синхрон с целенасочения ангажимент и инвестиция на държавата по отношение формиране и развитие на младата личност. Като възрастова рамка в изложението се приема, че **младешки са лица на възраст от 15 до 29 години включително**, съгласно разпоредбите на Закона за младежта².

Демографският профил на младите хора у нас може да се проследи въз основа на резултатите от последното преброяване през 2011 година. Според данните от Националния статистически институт от 2011 година в Република България има около **1 334 300 млади хора**, което е около **17,8%** от цялото население. Техният брой значително намалява и продължава да намалява, като основни фактори за това са спадащата раждаемост и емиграцията.

Като база за сравнение може да се посочи, че в настоящия момент в света живеят над **1,2 милиарда млади хора** във възрастовата граница 12 – 24 години, което представлява **18%** от населението на света. Отчита се сходство на световните демографски тенденции с положението у нас, но трябва да се уточни, че изнесените от Организацията на обединените нации данни обхващат 12–24-годишните, а посочените национални статистически данни се отнасят за 15–29-годишни лица.

В периода между преброяванията през 2001 г. и 2011 г. са настъпили значителни изменения във възрастовата структура на населението в страната. Налице е продължаващ процес на демографско остаряване. Той се изразява в намаляване на абсолютния брой и относителния дял на населението под 15 години и увеличаване на дела на населението на 65 и повече години. Този процес може да се онагледява със следните данни:

- През 2001 г. под 15-годишна възраст са били **15,3%** от населението в страната, а през 2011 г. този дял намалява на **13,2%**.
- Най-голямо увеличение има в дела на населението над 65 години – от **16,8%** през 2001 г. на **18,5%** през 2011 година.

Най-голям е относителният дял на населението на 65 и повече години в областите Видин, Монтана, Габрово, Ловеч и Кюстендил. А най-нисък е дялът на възрастното население в областите София (столица) – 16,3%, Благоевград – 17,0%, Варна и Бургас – съответно 17,2 и 17,3%.

Процесът на остаряване е по-силно изразен сред жените, отколкото сред мъжете. Относителният дял на жените на възраст над 65 години е 22,7%, а на мъжете – 16,3%. Тази разлика се дължи на по-високата смъртност сред мъжете и като следствие от нея по-ниската средна продължителност на живота при тях. Относителният дял на населението под 15 години е най-висок в областите Сливен – 17,8%, и Бургас – 15,1% от населението на областта. Общо в четирнадесет области дялът на населението под 15 години е под общия за страната, като най-нисък е в област Габрово – 11,4%.

Текущата демографска ситуация в страната се характеризира с продължаващо застаряване на населението, намаляваща раждаемост и задържащо се високо равнище на общата смъртност. Като положителни тенденции през 2014 г. могат да се отчетат намаляващата обща и детска смъртност и увеличаващата се средна продължителност на живота на населението. Броят на младите хора към декември 2014 г. се вижда от следната таблица, публикувана в раздел „Население и демографски прогнози” на Националния статистически институт (таблица 1):

Таблица № 1

Население към 31.12.2014 г. по възраст, местоживеене и пол

Възраст	Общо			В градовете			В селата		
	Всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени
Общо за страната	7 202 198	3 502 015	3 700 183	5 267 480	2 541 532	2 725 948	1 934 718	960 483	974 235
0	67 216	34 524	32 692	50 604	25 969	24 635	16 612	8555	8057
1 – 4	270 440	139 013	131 427	204 052	104 927	99 125	66 388	34 086	32 302
5 – 9	343 330	176 451	166 879	253 752	130 300	123 452	89 578	46 151	43 427
10 – 14	317 210	163 300	153 910	228 439	117 520	110 919	88 771	45 780	42 991
15 – 19	313 313	161 330	151 983	228 429	117 228	111 201	84 884	44 102	40 782
20 – 24	404 960	208 750	196 210	307 143	156 336	150 807	97 817	52 414	45 403
25 – 29	486 621	251 020	235 601	380 036	193 140	186 896	106 585	57 880	48 705

От представените данни, свързани с броя на младите хора по възраст, местоживеене и пол е видно, че попадащите в категорията младежи към декември 2014 г. са **313 313** във възрастовата група 15 – 19 г., **404 960** в групата на 20 – 24 г. и **486 621** – в групата на 25 – 29 г., като общият им брой е **1 204 894** младежи.

Въз основа на тези данни могат да се открият следните неблагоприятни тенденции:

- Намалява общият брой на младежите от **1 334 30** през 2011 г. на **1 204 894** в края на 2014 г.

- Отчита се значително по-малък брой млади хора в групите на 15–19-годишните (313 313) и 20–24-годишните (404 960) спрямо групата на 25–29-годишните младежи (486 621), като това е в сила както за живеещите в градовете, така и за живеещите в селата.

- Забелязва се сравнително висок дял на броя на младежите във възрастовата група 25 – 29 години, което може да се обясни като резултат от благоприятните демографски процеси у нас преди три десетилетия.

- Запазва се значително по-големият брой младежи в градовете – 915 608 спрямо броя на младежите в селата – 289 286.

- Констатира се по-голям брой млади хора от мъжки пол в трите възрастови подгрупи (15 – 19 г., 20 – 24 г., 25 – 29 г.), като това е характерно и за градовете, и за селата.

- Очертава се неблагоприятна тенденция на остаряване на населението, която се изразява в намаляване на относителния дял на подрастващите поколения, като този процес е по-силно изразен в селата.

- Процесът на урбанизация особено силно засяга младежта. Относителният дял на живеещите в града деца и младежи е над три четвърти. В резултат на това е налице силно различие във възрастовите структури на населението в градовете и селата. Броят на младежите е най-голям в областите София, Пловдив, Варна, Бургас, Стара Загора, Пазарджик, Плевен, Велико Търново.

Съотношение между младите и възрастните поколения

По отношение на възрастовата структура трябва да се уточни, че в проучванията си Националният статистически институт разпределя населението на групи според възрастта, изчислена към 31.12. на съответната година в навършени години. Възрастовите групи обхващат по 4 години и съответно са: 0 – 4 г.; 5 – 9 г.; 10 – 14 г.; 15 – 19 г.; 20 – 24 г.; 25 – 29 г.; 30 – 34 г.; 35 – 39 г.; 40 – 44 г.; 45 – 49 г.; 50 – 54 г. и т.н.

Анализът на годишните данни, изнесени от Статистическия институт в края на 2014 г. очертава, че продължава процесът на остаряване на населението в нашата страна, като този процес е характерен и за повечето страни от Европа. Тези данни сочат задълбочаване на негативните тенденции в демографското състояние на населението спрямо последното преброяване през 2011 г., а именно:

- Отчита се бърз процес на остаряване на населението по отношение на отделните възрастови групи. Намалява относителният дял на подрастващите поколения както в градовете, така и в селата, като в селата той е по-силно изразен.

- Запазва се ниският относителен дял на лицата на възраст до **15 години** – 998 196 души или **13,9%**.

- Относителният дял на населението **над 65-годишна възраст** бележи тенденция към непрекъснато нарастване и към 2014 г. е **20,0%** (спрямо 2011 г. – 18,5%).

- Остаряването на населението води и до повишаване на **средната възраст на населението**, която през 2014 г. се покачва на **43,2 години**³.

Едно от най-големите съвременни предизвикателства за нашата страна е демографската тенденция, свързана с факта, че голяма част от съвременните общества стареят поради комбинирания ефект от намалената раждаемост и увеличената продължителност на

живота. През периода 2000 – 2020 г., делът на възрастовата група от 65 до 90 г. ще нарасне от 16% до 21% от общото население на Европейския съюз, докато делът на възрастовата група от 15 до 24 г. ще спадне до едва 11%.

Старееенето на населението в периода 2000 – 2020 г. е показател за количествен дисбаланс между млади и възрастни хора, който ще доведе до качествени промени в отношенията между поколенията. Този процес налага да се разработят нови механизми за солидарност между младите хора и родителите, и поколението на бабите и дядовците им. Преди всичко се налага да се организира преходът между поколенията в обществото така, че всички да са удовлетворени.

С особена тревога в съвременни социологически изследвания⁴ се посочва, че застаряването на населението е едно от основните предизвикателства през 21. век в Европа. Очаква се към 2030 г. делът на младите хора спрямо общото население да намалее с 18 милиона деца и младежи. Тези значителни количествени промени във възрастовите структури на населението неминуемо водят до качествени промени, които засягат всички сфери на обществото. Промененото съотношение млади/възрастни ще се проектира във всички аспекти на социалния живот, по отношение на работа, жилища, публичен транспорт, инфраструктура, потребление. Очакваните количествени промени ще породят нови отношения между генерациите, свързани с понятията „грижа”, „солидарност” и „трансфер на материални и морални ресурси”, които ще придобият ново значение в социалната практика.

Демографските промени и промените в социалната среда влияят значително върху социалните, икономическите и културалните аспекти на младежта, променят значително индивидуалното и колективно поведение, отношенията в семейството и условията на пазара на труда.

Констатира се фактът, че **младежката възраст става по-продължителна** във времеви обхват. Отчита се, че под влиянието на икономически фактори (възможност за намиране на работа и др.) и социокултурални фактори, младите хора усреднено са по-възрастни при достигане на различни житейски етапи – като край на формалното образование, заетост, създаване на семейство и др. Периодът на

младостта се удължава в индивидуалния житейски цикъл и това води до все по-трудно категорично фиксиране на възрастово понятие „младост“.

Друг важен белег на съвременните младежи е т.нар. **нелинейност на житейските пътища**. В днешно време различните житейски роли се смесват⁵: възможно е едновременно да си студент, да имаш семейни отговорности, да имаш работа, да търсиш работа и да живееш с родителите си, а понастоящем младите хора все по-интензивно се движат между тези различни роли. Житейските пътища стават все по-малко линейни, тъй като обществото вече не предлага същите гаранции (сигурност на заетостта, социални помощи и др.).

Младостта се налага като понятие, не толкова свързано с определена възраст, а като **понятие, идентифициращо ценности като иновация, креативност, промяна**⁶. В този контекст младостта се асоциира още с житейски модели и поведение, в които доминират консуматорските, личностнонасочените и хедонистични практики.

Отчита се, че традиционните събирателни модели губят позиции, тъй като **персоналните пътища на развитие стават все по-индивидуализирани**. „Организацията на семейството, брака и кариерните планове на индивида вече не са стандартизирани“⁷ и това оказва особено силно влияние върху политиката на обществените институции.

Въз основа на социологически проучвания⁸, проведени в годините на прехода, се разкрива една противоречива и сложна тенденция. Данните сочат, че се увеличава зависимостта на младите хора от родителското семейство (нещо, което е характерно за времето на социализма у нас), като същевременно нараства и стремежът им към независимост. В съвременните сложни икономически условия се отчита увеличаване на материалната зависимост на младите от техните родители, в съчетание с увеличаваща се психологическа независимост, която е резултат от новата информационна среда.

Може да се твърди, че икономическите последици от прехода задържат младите в родителското семейство, в което все още често съжителстват по три поколения. Същевременно отварянето на страната ни към външния свят стимулира динамични психологически

промени, което очертава една категорична еманципация на младото поколение.

Съвременните икономически и глобализационни предизвикателства осезаемо рефлектират както върху всички обществени процеси, така и върху социодемографските характеристики на младите хора. Затова младежката политика акцентира на развитието на младежите, които са необходим ресурс и най-значима инвестиция за просперитета на съвременното общество.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Костова 2007:** Костова, Д. *Демографски аспекти на безбрачните съжителства сред младите хора в България* // *Младите хора в европейска България*. София, с. 136 – 137. // **Kostova 2007:** Kostova, D. *Demografски аспекти на bezbrachnite sazhitelstva sred mladite hora v Balgariya* // *Mladite hora v evropeyska Balgariya*. Sofiya, s. 136 – 137

² *Закон за младежта*, в сила от 20.04.2012 г., Обн. ДВ. бр.31 от 20 април 2012 г., изм. ДВ. бр. 68 от 2 Август 2013 г. // *Zakon za mladezhata*, v sila ot 20.04.2012 g., Obn. DV. br. 31 ot 20 April 2012 g., izm. DV. br. 68 ot 2 Avgust 2013 g.

³ Eurostat, демографска статистика, 1999 г. // Eurostat, demografска statistika, 1999 g.

⁴ **Коцева 2007:** Коцева, Т. *Социо-демографски профили на младите хора в България: тенденции и изследователски перспективи*. // *Младите хора в България*. София, с. 56 – 74. // **Kotseva 2007:** Kotseva, T. *Sotsio-demografски profili na mladite hora v Balgariya: tendentsii i izsledovatelски perspektivi* // *Mladite hora v Balgariya*. Sofiya, s. 56 – 74.

⁵ *“Jeunesse, le devoir d’avenir”*, Commissariat General du Plan, доклад от комитета под председателството на Доминик Шарве, 2001, с. 33. // *“Jeunesse, le devoir d’avenir”*, Commissariat General du Plan, doklad ot komiteta pod predsedatelstvoto na Dominik Sharve, 2001, s. 33.

⁶ **Коцева, Костова 2007:** Коцева, Т., Д. Костова 2007. *Младите хора и интимността в условията на социална промяна*. София: Акад. изд. ”М. Дринов”. // Kotseva, Kostova 2007: Kotseva, T., D. Kostova 2007. *Mladite hora i intimnostta v usloviyata na sotsialna promyana*. Sofiya: Akad. Izd. ”M. Drinov”.

⁷ *“Jeunesse, le devoir d’avenir”*, Commissariat General du Plan, доклад от комитета под председателството на Доминик Шарве, 2001, с. 35. // *“Jeunesse,*

le devoir d'avenir”, Commissariat General du Plan, доклад ot komiteta pod predsedatelstvoto na Dominik Sharve, 2001, s. 33.

⁸ **Митев 2007**: Митев, П.-Е. *Младите хора в европейска България. Основни резултати от национално социологическо изследване. // Младите хора в европейска България, с. 25 – 31.* // **Mitev 2007**: Mitev, P.-E. *Mladite hora v evropeyska Bulgariya. Osnovni rezultati ot natsionalno sotsiologichesko izsledvane // Mladite hora v evropeyska Bulgariya, s. 25 – 31.*